

Amerikan kellesi bilen pikirlenmek

Category: Kitapcy, Nukdaýazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Amerikan kellesi bilen pikirlenmek AMERIKAN KELLESI BILEN PIKIRLENMEK

Professor Jahit Tanýol (1914-2020) aradan çykdy.

«Bize ýüz elli ýyllap modernleşme ady bilen başga hekayatlar gürrüň berildi» diýen Prezidentiň wekili Ybraýym Kalyn professor Tanýolyň ölümüne kelam agyz gynanç bildirmedi.

«Ybraýym Kalynyň sözleriniň aşagyna golumy çekmäge birjigem ikirjeňlenmerin» diýen Dogu (Perinçek) abiden-de ýeke söz çykmady, ýogsam bolmasa Tanýol 2011-nji ýylда onuň partiýasyndan deputatlyga dalaşgärligini görkezipdi...

«Aydınlık» gazeti ölüm habarynam bermedi.

AKP häkimiýeti hiç hili gynança beýannamasy berilmedi. Üç ýyl öñ professor Şerif Mardin ýogalanda, Erdoganýň hut özi onuň maşgalasyna jaň edip, gynanç bildiripdi. Mardini mydama elleriniň üstünde saklandyklaryny gowy bilýärис...

Bugünkü gün “ideologik kök” gözlegine girenler Tanýola dälde, Mardine hossar çykýarlar; referans çeşmeleri!

Ybraýym Kalynyň «Men, keseki we aňyrsy» (“Ben, Öteki ve Ötesi”) kitabynyň peýdalanan çeşmeleriniň arasında Şerif Mardin bar we elbetde Jahit Tanýol ýok!

Ýagdaý şeýle bolýan bolsa... hazır ýene Günbatar-modernizm

çekişmesini gurap bileris. Tanýol bilen Mardiniň arasyndaky tapawudy görkezeýin welin, «ýüz elli ýyllyk hekaýat» sözüniň aýaklarynyň niçiksi ýere degmeýändigini görersiňiz...

Professor Jahit Tanýol Ziýa Gökalp, Hilmi Ziýa Ülken, Nureddin Sazi Kösemeihal bilen bile Stambuluň ýerli sosiologiyá tradisiýasyny dowam etdirdi...

Professor Şerif Mardin «Sowuk uruş» başlananda ABŞ-nyň wagyz etmäge başlan Düşündiriş sosiologiýasynyň Türkiýedäki düýbüni tutujysy boldy.

Ylmy işlerinde amerikan teoriýasyny we çemeleşmelerini taslaýan sosiologlaryň kesgitlemelerini, çemeleşmelerini ulandy.

Tanýol bolsa hemise «Türkiýäniň sosial, ykdysady, syýasy meselelerini saýrylaşdyrmakdan azat sosiologik metod bilen çözäge mejburdyrys» diýdi.

Ýagny, Türkiýedäki sosiologik düşünjäniň Günbataryň garşysyndaky tutumyny, Günbatara bolan garaşlylygyny we sosiologik garaýşyň ýerliliği-sferalaýynlylygy ýaly düşünjeleri Tanýol bilen Mardiniň üstünden seljerme geçirmezden «ýüz elli ýyllyk hekaýat» takalyny okap bilmersiňiz...

Gürrüni açaýyn:

■ AMERIKAN İLÇİHANASYNDAKY ÝYGNAK

Sosiologiya XIX asyrda orta çykdy.

- Bu ylym kapitalizme garşı döräp biläýjek alternatiw girişimeleriň öňüni baglamaga hyzmat etdi;
- Basybalykylykly syýasatlara utgaşykly teoriýalary döretdi;
- Günbataryň elinde jemlenen bütindünýä gegemoniýasyny dowam etdirmegiň hasabyna hereket etdi;
- Imperialistik meýillere laýyk iş alyp bardy...

Hawa, sosiologiya global güýçler tarapyndan antropologiya ýaly «basybalyjylaryň ylymy» hökmünde ulanyldy we häzirem ulanylýar.

Jahit Tanýoldan bir mysal bereýin: 1960-njy ýyl.

ABŞ-nyň Ankaradaky ilçihanasyndan hemaýat alýan Amerikan Ýakyn Gündogar ylmy-barlaglar institutynyň müdiri ilçihanany orta salyp, profeszor Tanýola ýörite çakylyk ugratdy. İlçihananyň binasynda geçirilen ýygnalda Tanýola Gündogar obalary boýunça

alyp barýan işleri we «obalardaky täsirli kişiler kimler, olaryň agramlary we täsirleri neneň?» diýen ýaly aňtawçylykly maksada duwlanan soraglar berildi.

Ýygnak institutyň müdiriniň Türkiýedäki jemgyýetçilik gurluşy ýakyndan tanamak islegi bilen işine dowam etdi...

Tanýol ilçihanadaky ýygnagy ýakyn egindeşlerine habar berdi we munuň – sosiologik ylmy-barlarlar perdesiniň astynda ABŞ-nyň türk jemgyýetine gözegçilik etmek we ony dolandyrmak isleýändigini ýüze çykarandygyny aýtdy.

Tanýol dagy-duwara ilçihanadan çakylyk almady...

Beýleki bir tarapdan... Günbatara garaşly sosiologiá düşünjesiniň Türkiýedäki öñbaşçysy Şerif Mardin ylmy işlerini özi aýtmyşlaýyn, edil «detektiw» kimin dowam etdirdi.

Jemgyýetiň ruhy gymmatlyklaryny, simwollaryny we dinamikalaryny orta çykarmak üçin jan aýaman işlrdi. Onuň ylmy işleri esasan «dini gurşawly» işlerdi. Mysal üçin... Günbataryň kellesi bilen Türkiýede syýasy yslam häkimiyetiniň ilkinji kerpiçlerini nädip goýmalydygynyň ýoluny salgy berdi. Atatürkke garşy «akademiki» hüjumiň düýbuni tutdy. Yslamy kemalizme garşy gönükdirjek jemgyýetçilik akymyň öňünü açdy.

Professor Mardine salgylanyp «ýüz elli ýyllyk hekaýat» diýmäge hakyňyz ýok...

■ **ETMIŞI ULUDY**

Bu ýurtda Şerif Mardinler olse «döwlet derejesinde çäre» geçirilip, soñky ýoluna ugradylýar.

Bu ýurtda Jahit Tanýollar olse hiç kim eşdenok.

Bu ýurduň takdyry şeýle:

Türkiýedäki sosiologlaryň (žurnalistleriň we başg.) Günbatardaky tanymallygy, ähmiýeti we täsiri olaryň çemeleşmeleriniň – garaýşlarynyň we düşündirişleriniň kesitleýji ýa-da ähmiýetsizliginden däl-de, «Günbataryň üstünliginiň» gurşawında amala aşýar!

Türkiýede bütindünýä sosiologiýasyna baglanyşýan basybalyjylaryň sag goly bolan globalçy sosiologlar öwüp arşa çykarylýar, baýraklara gark edilýär.

«Özüni Türkiyäniň ykbalyna jogapkär saýmaýan hiç bir sosiolog derege ýaramaz. Siziň hemmäňiz Türkiyäniň sosiology, hakykatlary siz görmeli, başga ýoluñyz, hiç hili çykalgañyz ýok...» diýen sosiolog Jahit Tanýoluň «etmiş» uludy:

– Ýurдумызъыň bar wagty sosial hakyatlardan üzňeleşip, dünýädäki üýtgeşmeler bilen baglaşyk gurmazdan Türkiye boýunça ýeke kesgitleýji düşünje berip bilmeyän «baknaçylykly tutuma» garşıy göreşip geçirdi...

Hawa, sosiologiýany amerikan nukdaýnazary-simwollary bilen dolduran Şerif Mardiniň pikirlerini gaýtalap, modernizmi dogry tankyt edip bilmersiňiz.

«Hakykatyň öňbaşçysy Jahit Tanýol» (“Dramın Aydını Cahit Tanyol”) kitabynyň awtory Erkan Çawyň hem aýdyşy ýaly, «ýurдумызда ýerli sosiologiýadan söz açylsa, Anadolynыň taryhyна, kimligine, medeniýetine hossar çykan pikir dünýäsi bar bolsa – Jahit Tanýol munuň kerwenbaşylarynyň biridir...»

Jaýyň jennet bolsun, halypa! Siz hiç wagt unutmarys, unutdyrmarys!

Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 18.08.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Publisistika